

*Шевченко О.О.,**к.е.н., доцент,**доцент кафедри менеджменту,**Донбаська державна машинобудівна академія,**докторант кафедри історії та теорії господарства,**Київський національний економічний університет**імені Вадима Гетьмана*

НАЦІОНАЛЬНА ГОСПОДАРСЬКА СИСТЕМА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. У статті досліджено проблему становлення та функціонування національної господарської системи на принципах цивілізаційної парадигми суспільствознавства. Проаналізовано моделі економічного розвитку господарських систем. Запропоновано економічну модель господарського розвитку країни в сучасних умовах.

Ключові слова: національна господарська система, модель ринкового господарства, цивілізаційна парадигма, гомеостаз національної системи, народний капіталізм, економічне зростання.

Постановка проблеми. Після проголошення незалежності Української держави постала проблема необхідності створення якісно нової парадигми, нової орієнтації у дослідженнях проблем соціально-економічного розвитку, що потребувало часу для накопичення необхідної інформації та її осмислення. Однак перехід до ринкового господарювання здійснювався методом проб та помилок, за відсутності вироблених основ теорії перехідного періоду від планової до ринкової економіки і без попереднього ґрунтовного вирішення принципового питання про модель ринкового господарства, найпридатнішу для умов України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему функціонування господарської системи на принципах цивілізаційної парадигми суспільствознавства досліджують такі видатні науковці, як Ю.М. Осипов, С.В. Степаненко, Є.А. Єрохіна. Характер і динаміка розвитку, структурні зміни, що супроводжують даний процес, а також техніко-технологічні параметри, які визначають ці зміни, знаходилися у центрі уваги таких видатних зарубіжних учених-теоретиків, як С. Глазєв, Г. Досі, М. Калецький, М. Кондратьєв, С. Кузнець, Й. Шумпетер, Ю. Яковець та ін. Вплив суспільних витрат і ресурсних обмежень на розвиток господарської системи є предметом наукового аналізу в працях Е. Денісона, Дж. Кейнса, Дж. Міда, В. Ойкена, П. Сраффи, Р. Солоу, Дж. Тобіна, Р. Харрода, Е. Хансена. Особливості інституціоналізації соціально-економічного розвитку систем розглянуто в працях представників соціально-інституціонального напрямку економічної думки: Д. Белла, Т. Веблена, Дж. Гелбрейта, Г. Мюрдаля, У. Росту, Е. Тоффлера, Дж. Ходжсона та ін. Інституціональний аналіз здійснюється в роботах В. Бодрова, В. Гесця, А. Гриценка, В. Дементьєва, В. Новицького, Д. Норта, О. Носової, Р. Нуреєва, Ю. Петруні, В. Решетіло, А. Чухна та ін. Методологічним підґрунтям дослідження теорій глобалізації, стабільного розвитку економічних систем стали наукові праці О. Білоруса, М. Блауга, А. Гальчинського, Л. Дмитриченко, М. Єрмошенка, Г. Задорожного, Д. Лук'яненка, Ю. Пахомова.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Україна, як й інші колоніальні республіки колишньої радянсько-російської імперії, визначає мету та шляхи досягнення свого самостійного існування, виробляє параметри соціально-економічної й геополітичної моделей розвитку в III тисячолітті. Основний національний інтерес нашої країни може бути реалізований завдяки правильно вибудованій моделі економічного розвитку, що становить підґрунтя функціонування національної господарської системи. Дотепер ще не сформована й, відповідно, не впроваджена ефективна модель розвитку економіки, що повною мірою відбивала б її національні, у тому числі економічні, інтереси і стала макроекономічною теоретичною базою ефективної державної економічної політики. Отже, українська економічна модель сьогодні не є завершеною. Фактично вона являє собою еkleктично поєднані елементи різних моделей: державного соціалізму (дісталася нам у спадок від радянської доби); державно-монополістичного капіталізму (з його кланово-олігархічним характером розвитку); та народного капіталізму (розвивається в країні в деформованій, сегментарній формі) [2, с. 9–10; 5, с. 27–46; 6, с. 74–85; 10, с. 37]. Саме остання модель може бути обрана державною владою як пріоритетна для країни і покладена в основу стратегії економічного розвитку країни.

Мета статті полягає у дослідженні проблем та перспектив розвитку національної господарської системи країни в сучасних умовах із застосуванням цивілізаційної парадигми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наприкінці ХХ ст. Україна змінила напрям свого соціально-економічного розвитку, стала на шлях радикальних соціально-економічних і політичних перетворень, перейшла до формування національної господарської системи. Ці процеси відбувалися в умовах тривалої кризи національного господарства і в період зміни технологічних епох. Унаслідок глибокого трансформаційного спаду значно збільшилося відставання України від провідних світових держав.

Моделі економічного розвитку окремих країн формуються в рамках певної господарської системи, яка являє собою сукупність усіх економічних процесів, що відбуваються в суспільстві на основі певних інституціональних, майнових і фінансових відносин та організаційних форм. В останні півтора-два сторіччя у світі діяли різні типи економічних систем: ринкова економіка, що базується на вільній конкуренції (класичний капіталізм), змішана економіка (сучасний капіталізм) і дві неринкові системи – традиційна (натуральна) та адміністративно-командна. У кожній системі вибудовуються національні моделі організації господарства, які кореспондуються з наявним економічним, ресурсним і культурним потенціалом країни, її традиціями, духовністю та ментальністю.

Моделі економічного розвитку національної господарської системи в рамках системи сучасного капіталізму стали предметом аналізу вітчизняних учених. Так, С. Мочерний виділяє такі основні моделі: 1) ринкової економіки з її модифікаціями та історичними формами; 2) змішаної економіки, яка є найдосконалішою моделлю сучасного капіталізму; 3) постіндустріального суспільства; 4) національної економіки; 5) капіталістичної економіки; 6) народної економіки. Найоптимальнішою моделлю для України автор вважає модель народної економіки, яка передбачає використання усіх типів власності (за домінування трудової колективної власності), всебічний соціальний захист населення і національне демократичне економічне планування [8, с. 334]. Український економіст А. Філіпенко, проаналізувавши еволюцію моделей економічного розвитку відносно країн, що звільнилися від колоніальної залежності, так званих молодих незалежних держав або країн, що розвиваються, зазначає, що сучасна наука виділяє такі основні моделі економічного розвитку, як: модель лінійних стадій; модель структурних перетворень; неокласична модель вільного ринку; теорія зовнішньої залежності; теорія дуального розвитку; концепція ендегенного зростання; інноваційна теорія економічного розвитку; модель сталого розвитку. Найбільш прийнятною для України автор вважає «інтегральну модель економічного розвитку, яка дає змогу повніше реалізувати національні інтереси у світовому господарстві» [12, с. 596]. Вітчизняний політолог М. Михальченко виділяє чотири можливі моделі (сценарії) майбутнього розвитку національної господарської системи, кожна з яких має економічне підґрунтя. Це такі моделі-сценарії: 1) «ретроідилічний», який ґрунтується на директивно-плановій, неконкурентоспроможній економіці; 2) «моноетнічний», який спирається на ідею створення «закритої популяції», расово чистого етносу і «закритої національної економіки»; 3) «ліберальний», який базується на ліберальних цінностях ринкової економіки; 4) «конвергенції», що передбачає поєднання кращих досягнень механізму ринкової економіки з неринковими формами перерозподілу прибутку, створення соціально орієнтованої економіки ринковими методами, який автор вважає найбільш життєздатним стосовно українського середовища [7, с. 58].

Аналіз моделей економічних розвитку господарських систем, що існують у рамках сучасної ринкової системи, й тих, які вітчизняні дослідники вважають прийнятними для нашої країни, наводить до низки узагальнень і висновків. На нашу думку, майже всі дослідники: намагаються вивчити західні моделі економічного розвитку і так чи інакше пристосувати якусь із них до українських реалій; обґрунтовують необхідність для України змішаної моделі розвитку економіки, орієнтованої на реалізацію інтересів і держави, і фінансово-монополістичних груп, і дрібного та середнього бізнесу; наполягають на реалізації в Україні такої економічної моделі, яка б передбачала поєднання державного регулювання з ринковою конкурентною економікою; визначаючи, якою має бути частка держави в економіці країни, спираються здебільшого на досвід Росії, про що свідчить кількість посилань на російські джерела, що використовуються для аналізу; відзначають необхідність оптимальної моделі економічного розвитку для України, але не здійснюють ґрунтового та всебічного вироблення такої моделі, адаптованої до сучасних проблем розвитку господарської системи країни.

Так, О. Соскін головними причинами хибного реформування в українському варіанті визнає: 1) відсутність правильно сформованих національних економічних інтересів, на реалі-

зацію яких має бути націлена модель економіки, що впроваджується в країні; 2) хибно визначене теоретичне підґрунтя економічної моделі розвитку у вигляді ліберально-космополітичних концепцій суто монетаристського спрямування та автоматичне дотримання порад і некритичне сприйняття досвіду їх носіїв; 3) вибір і застосування невдалого механізму реалізації загальної стратегії реформ, інструментами якого виступили масова ваучерна приватизація лівової частки державної власності, запровадження системи стихійного ціноутворення, одномоментне відкриття економіки для недержавного експорту та імпорту, зміни законодавства, соціальних і господарських інститутів, що зумовили створення у країні корупційного середовища, формування кланово-корпоративних груп та їх зрощення з державно-бюрократичною номенклатурою [10, с. 189].

В Україні дотепер не сформовано модель розвитку державного сектора економіки, не визначено остаточно його роль у національній економіці, багатьом об'єктам державного сектору властивий низький рівень продуктивності праці та рентабельності, незадовільний стан інвестиційних процесів, збитковість багатьох напрямів господарської діяльності. Очевидними є недоліки управління держмайнtimer, відсутність системи оцінки ефективності державного сектору загалом та його об'єктів зокрема, недостатність інвестиційної бази, надмірність штатних співробітників тощо. Таким чином, держава априорі демонструє неспроможність бути ефективним власником у будь-якій системі господарювання, як за адміністративно-командної системи, так і на етапі переходу до капіталістичної системи. На цій підставі можна зробити висновок, що модель державного соціалізму є неперспективною для України як європейської держави, оскільки вона не створює необхідного підґрунтя для формування інноваційно-інвестиційної характеру та розвитку високоефективних укладів економіки. Друга модель – модель державно-монополістичного капіталізму – передбачає створення замкнених груп олігархічного спрямування, базується на державно-монополістичній власності та орієнтується на пріоритетний розвиток експортоорієнтованої та сировинної моделі економіки. Сутність моделі полягає у тому, що до влади приходять клан, що вийшов із надр комуністичної номенклатури. Він захоплює й перерозподіляє державну власність в особистих інтересах, усе більше трансформується у верховну касту, що здобуває риси фінансової олігархії [9, с. 6]. Очевидно, що модель державно-монополістичного капіталізму становить небезпеку для України, бо орієнтована на побудову нерівноправного суспільства, що будується на принципах експлуатації та корупції, позбавлених моралі. Однак попри зазначені загрози саме модель державно-монополістичного капіталізму сьогодні найбільше ствердилася у своєму розвитку в Україні, бо владні структури й олігархічні клани, які створюють ім фінансове підґрунтя, зацікавлені в практичній реалізації її принципів [10, с. 6]. Третя модель – модель народного капіталізму, – на думку окремих дослідників [3, с. 52; 4, с. 5], відповідає як національним інтересам України щодо забезпечення її економічної незалежності, так і ментальності українців. Основними параметрами економічної моделі народного капіталізму у внутрішньому вимірі є: усунення умов для розвитку в Україні державно-монополістичної, кланово-олігархічної економічної моделі; скорочення питомої ваги етатизму в житті кожного громадянина та надання йому якомога більшого спектра свобод; упровадження експортоорієнтованої, інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки; формування відносин між економічними суб'єктами на принципах відкритої конкурен-

ції; перетворення приватної власності на органічний елемент суспільного устрою, притаманного більшості населення України, а не привілейованій вузькій касті олігархів; формування національної буржуазії, органічним складником якої має стати потужний середній клас приватних власників; створення великої кількості малих та середніх приватних суб'єктів господарювання, що сприятиме відновленню генетично властивого українській нації тяжіння до приватної власності, зведення самостійних приватних господарств, вільного об'єднання для використання кооперативних форм праці; запровадження простої в адмініструванні моделі оподаткування; зміцнення національної грошової одиниці; введення валютного комітету, що передбачає прив'язку гривні до чотирьох основних валют; здійснення національної кадрової революції. Моделі державно-номенклатурного соціалізму і державно-монополістичного капіталізму об'єктивно вступають в антагоністичну суперечність із моделлю народного капіталізму. Доки перші дві будуть панівними, доти третя знаходитиметься в опозиції й між ними точитиметься боротьба. Цивілізовані взаємовигідні відносини між носіями різних економічних моделей розвитку і відповідними їх представниками у владних органах практично неможливі, бо йдеться про перерозподіл власності та прибутків на користь певних економічних суб'єктів чи груп. Сучасна глобальна науково-технологічна, інформаційна, кібернетична та екологічна революція потребує відповідних змін у моделях економічного розвитку національної господарської системи. Природно, що вони не можуть функціонувати на засадах авторитаризму, етатизму чи монополізму. Україна повинна враховувати ці процеси, визначаючи економічну модель свого розвитку.

Висновки. Під час дослідження надзвичайно важливим є виявлення спільних і відмінних ознак між різними теоріями та напрямками сучасної економічної науки. З погляду теоретичних передумов, покладених в основу макроекономічних теорій, у кейнсіанстві та неоконсерватизмі по-різному вирішуються питання про повернення до рівноваги цін та заробітної плати за коливань попиту і пропозиції, про зв'язок темпів інфляції та безробіття, нейтральність грошей та ін. Незважаючи на всі спроби теоретиків мейнстріму врахувати новітні досягнення альтернативних шкіл і створити теорію, яка б задовольнила більшість західних економістів, нестійкість та широта розбіжностей за останні десятиліття у цілому зросли. Не припиняються суперечки за лідерство всередині самої неоконсервативної теорії (наприклад, між сучасними монетаристами і представниками нової класичної макроекономіки); все більше аргументів накопичується на боці теорій «економічної неортодоксії» [1, с. 164]. Внутрішні конфлікти і нестійкість дають підставу багатьом дослідникам виступати із заявами про початок нової кризи західної економічної теорії. Разом із тим українські вчені А. Чухно, П. Юхименко та П. Леоненко вважають, «...що в найближчому майбутньому економічна наука не здійснить повороту до всеохоплюючої нової парадигми» [13, с. 749].

Таким чином, сучасну неокласику і мейнстрім, незважаючи на значну кількість фактів, які їм суперечать, поки що замінити фактично немає чим. І посткейнсіанці, і розробники неортодоксальних течій та шкіл у сфері мікро- чи макротерії поки що ведуть мову про окремі деталі, які не складаються в єдину наукову систему. У будь-якому разі, на сучасному етапі гостро постає потреба в необхідності розроблення моделі національного економічного зростання, тобто пошуку національною господарською системою такого стану, який би забезпечував належний рівень її розвитку – у вигляді руху до ідеального

стану, обов'язковою умовою успішного розвитку є вироблення моделі гомеостазу національної системи.

Література:

1. Гайдай Т.В. Парадигма інституціоналізму: методологічний контекст : [монографія] / Т.В. Гайдай. – К. : КНУ імені Т. Шевченка, 2008. – 295 с.
2. Головатий М.Ф. Держава і суспільство: концептуальні засади та соціальна взаємодія в сучасних умовах формування й функціонування держав / М.Ф. Головатий // Економічний часопис – XXI. – 2015. – № 9–10. – С. 4–8.
3. Гончарова С.Ю. Умови формування та важелі регулювання «нovoї економіки» як сучасного феномена / С.Ю. Гончарова, І.В. Буряк // Бізнес Інформ. – 2017. – № 3. – С. 52–58.
4. Гриценко А. Реконструктивний економічний розвиток, зміст, основні напрями і вектор соціальної справедливості / А. Гриценко // Економічна теорія. – 2016. – № 4. – С. 5–19.
5. Грінберг Р. Інституційні уроки ринкових трансформацій / Р. Грінберг // Економіка України. – 2011. – № 1. – С. 27–46.
6. Демедюк О. Інституційні чинники підвищення ефективності функціонування і розвитку сучасних економічних систем / О. Демедюк // Банківська справа. – 2017. – № 1. – С. 74–85.
7. Михальченко М.І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи / М.І. Михальченко ; НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень. – Дрогобич ; К. : Відродження, 2004. – 487 с.
8. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження / С.В. Мочерний. – Львів : Світ, 2001. – С. 334.
9. Соскін О. Яку соціально-економічну модель вибирає Україна? / О. Соскін // Економічний часопис. – 1996. – № 2. – С. 6–9.
10. Соскін О.І. Народний капіталізм: економічна модель для України : [монографія] / О.І. Соскін. – К. : ICT, 2014. – 396 с.
11. Тарасевич В.М. Національний економічний патріотизм та еволюційні імперативи макроекономічної динаміки / В.М. Тарасевич, О.О. Завгородня // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 6 (180). – С. 6–9.
12. Філіпенко А.С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність / А.С. Філіпенко. – К. : Знання, 2007. – 670 с.
13. Чухно А.А. Сучасні економічні теорії : [підручник] / А.А. Чухно, П.І. Юхименко, П.М. Леоненко. – К. : Знання, 2007. – 878 с.

Шевченко Е.А. Национальная хозяйственная система: проблемы и перспективы развития в современных условиях

Аннотация. В статье исследована проблема становления и функционирования национальной хозяйственной системы на принципах цивилизационной парадигмы обществоведения. Проанализированы модели экономического развития хозяйственных систем. Предложена экономическая модель хозяйственного развития в стране в современных условиях

Ключевые слова: национальная хозяйственная система, модель рыночного хозяйства, цивилизационная парадигма, гомеостаз национальной системы, народный капитализм, экономический рост.

Shevchenko O.O. National economic system: problems and prospects of development in modern conditions

Summary. The article deals with the problem of the formation and functioning of the national economic system on the principles of the civilizational paradigm of social science; models of economic development of economic systems are analyzed; the economic model of economic development in the country in the present conditions is proposed

Keywords: national economic system, model of market economy, civilizational paradigm, homeostasis of the national system, national capitalism, economic growth.